

Токоев А.А.

ИТАЛИЯДАГЫ ФАШИЗМДИН ТҮПТӨЛҮШҮНҮН КЭЭ БИР САЯСИЙ ЖАГДАЙЛАРЫ

Токоев А.А.

НЕКОТОРЫЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФАШИЗМА В ИТАЛИИ

А.А. Токоев

SOME OF THE POLITICAL ISSUES OF THE FORMATION OF FASCISM IN ITALY

УДК: 947.62 (004)

Макалада Италиядагы фашизмдин келип чыгышынын саясий жагдайларына талдоо жасоого автор аракеттенген. Бул өлкөдө фашизмдин тамырлаганына саясий негиз түзүлүп, аны Б. Муссолини өз ишмердүүлүгүндө колдонгондугу көрсөтүлгөн.

Негизги сөздөр: фашизм, ишмердүүлүк, тамырлануу, келип чыгышы.

В статье автором проделана попытка анализа политических аспектов возникновения фашизма в Италии. Показаны политические основания распространения фашизма в этой стране и использования Б. Муссолини сложившейся ситуации в своей деятельности.

Ключевые слова: фашизм, деятельность, распространение, возникновение.

In this article the author made an attempt to analyze political aspects of fascism in Italy. Showing the political basis of fascism in this country and B. Mussolini that situation in its activities.

Key words: fascism, activity, spread, appearance.

Бул темага кайрылуу бүгүнкү Украинадагы окуялар түрткү берүүдө. Дүйнөдөгү көпчүлүк өлкөлөрдө Улуу Жеңиштин 70-ж. юбилейин таазим менен белгилөө жүрсө, Украинада ардагерлердин эстен кетпес эрдиги четке чыгарылышы – ар бир адамдын көңүлүн бурушу абзел. Муундар ортосунда баалуулуктардын өтөөчүлүгү сакталбаса – жашоо философиясы анда эмнеде? Учурда неофашисттик багыттагы Украинадагы топторго баа берүү – макаланын максатын түзгөн эмес. Автор фашизмдин пайда болуусу, болгондо да алгачкы жаралышынын саясий жагдайын караган.

«Фашизм» сөзү салттык түрдө 1933-1945-жж. Германия менен байланыштырылат. Мунун себеби советтик доордо Гитлердин жана Муссолинин режимдери, коммунисттик идеологияга каршы реакциянын натыйжасында ири буржуазиянын бирдиктүү күчү катары пайда болгон деп бааланган¹. Чындыгында, Гитлер менен Муссолинин режимдеринде көп жалпылык бар. Италиялык фашизм – бийликтин «жаңы түрдөгү партиянын» жемиши. Ушул

себептен фашизм алгач италиялык кубулуш экендигин илимпоздор белгилешет².

Италиядагы фашизмдин түптөлүшүнө бир топ себептер болгон. Илимпоздордун айтымында, Россия, Германия, Италияда капиталисттик өнөр жай эрте пайда болуп, индивидуализмдин жаралышына негиз салган. Ишкердүүлүк жана эмгек этикасы (ишкерлердин бири-бирине эң жөнөкөй ишеними) экономикадагы капиталисттик мамилелердин нормалдуу иштетишин камсыз кылган. Англияда 1688-ж., Америкада – 1780-ж. тартып демократиялык салт чоң өзгөрүүлөргө дуушар болгон эмес, ошондуктан калк мыйзамга жана бийликтин легитимдүүлүгүнө сыйлоо мамиле кылган. Бул өлкөлөрдөгү көпчүлүк калк жаңы индустриалдык шаарларда жашап, индустриалдык коомдун керектөөлөрүнө багыт алган социалдык мамилелерди өздөрүнө кабыл алышкан. Урбанизация жараяны эволюциялык болгон жана узактыгы боюнча да көпкө созулган. Ал эми окумуштуулардын айтымында, Россия, Германия жана Италияда (Франция орточо абалда өнүккөн) индустриализация чукул мүнөздө жүргөн, б.а. XIX аягында – XX к. башында өндүрүштүк өсүш ылдам тездикте жүргөн, либерализм принциптери тоскоолдуктар менен жайылган, урбанизация ыкчамдык менен орун алган³. Мунун бардыгы массалык менталдуулуктун бат пайда болушун негиздеген. Маселен, Италияда Биринчи дүйнөлүк согуштан кийин, индустриализация салыштырмалуу кеч башталып, негизинен Түндүк Италияда ашырылган. Италиянын түштүгү дагы эле агрардуу бойдон калган. Окумуштуулар XIX к. аягында Италияда бир улуттук ураан астында бирдиктүү италиялык улуттун пайда болушун да шектүү деп баалашат. Мамлекеттик, адабий италиялык, тилде, аз сандагы гана калк сүйлөгөн, көпчүлүгү диалекттерди колдонушкан. Ошондуктан бүгүнкү күнү да Түштүк менен Түндүк бир эле өлкөдө такыр башкача бойдон калууда. Түштүктөгүлөр неаполитандык диалектти өзүнчө тил катары эсептешет. Аристократтар-латифундисттер, экономикада эң маанилүү орунду ээлешкен, дагы да болсо Италияда алдыңкы

² Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран: В 2 т. /Отв. Ред. Н.А. Крашенинникова. – М.: Норма, 2007. – Глава 2. С. 302-321.

³ Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран: В 2 т. /Отв. Ред. Н.А. Крашенинникова. – М.: Норма, 2007. – Глава 2. С. 302-321.

¹ Графский В.Г. Всеобщая история права и государства: Учебник для вузов. - М.: Норма, 2003.– Раздел 4. С. 593-613.

коомдук күчү бойдон калышкан. Алардын титулдары Биринчи дүйнөлүк согуштан кийин да сакталып, реалдуу экономикалык жана саясий капитал болгон. Ошентип, Италияда индустриалдык коомго кошулган, коомдун салттуу көпчүлүк элементтери сакталган. Ар кандай кризистик абалда салттуу идеологиянын таасири астында рационалдуу демократиялык чечим кабыл алууга жол берилбей келген.

Италия бириккенден кийин, ал бардык күчүн улуу державалардын катарына кирүүгө аракет жасап, активдүү сырткы саясатты, анын ичинде – колониалдыкты, жүргүзгөн. Бул активдүүлүктүн натыйжасында, Биринчи дүйнөлүк согуштун алдындагы европалык конфликттерде Италия нейтралдуу боло албады. Италия колониалдык кайра бөлүштүрүүдөн үмүттөнүп, алгач Үчтүк (Тройственный) союзга кошулган, бирок согуштун башталышында эле европалык согушка катышуудан чочулаган Италия союздаштарын колдобостон нейтралитетти жарыялайт. Кайра эле 1915-ж., немецтердин согуштук планын кыйрашы анык болгондон кийин, жана Антантанын убадаларына ишенип (Далмация, Албания, альпалык жана балкандык жерлердин Италияга өтүшүн француздар менен англичандар убадалашкан). Италия Австро-Венгрияга согуш жарыялаган. Бирок, түштүккө түшүрүлгөн германдык аскерлер Капоретто дарыянын жанындагы фронтту жарып өтүп, италиялык аскерди жеңген. Ушундан кийин Антанта Италияны реалдуу күч катары кабыл албай калган. Ошондуктан Париж тынчтык конференциясында италиялык премьер Антантага киргени менен, ага Австро-Венгриянын бөлүнүп кеткенден кийин Түштүк Тиролду берген убада гана күчкө ээ болгон. Ошентип, Италия терең согуштан кийинки экономикалык жана социалдык кризиске учурады.

Согуш биринчи кезекте каржы системага оор соккусу берген. Өлкөнүн сырткы карызы өсөт, согуштук чыгымдарга 1918-ж. бюджеттин 80% жумшалган. Көзөмөлгө мүмкүнчүлүк бербеген инфляция жүрөт. Мамлекеттик кепилдиги жок ишканалардын банкроттугу башталат, 1919-ж. – 500; 1920-ж. – 700; 1921-ж. – 1800, 1923-ж. – 5700 ишкана банкрот деп табылат. Ушуну менен бирге жумушсуздук (1922-ж. Италияда 407000 адам жумушсуз), солдаттардын массалык демобилизациясы жүрөт. Ушундай шарттарда, массалык менталдуулуктун активдештирүүсү жүрөт. Анын кубулуштары: азык-түлүк дүкөндөрүн талкалоо, баалардын өсүшүн сатуучулардан, өкмөттөн көрүшкөн; айылдарда жерлерди өз алдынча басып алуулар көбөйөт; 1919-ж. 1871 забастовка катталган, аларга 1,5 млн. көп адамдан катышкан. Массалардын активдештирүүсү экономикалык кризистин саясий кризиске айлануусуна алып келген.

Король, өкмөт жана парламент абалды жөнгө сала алышкан жок. Эски либералдык партиялар массовизация шартында иш алып бара алышкан эмес, алардын туура эмес согуштук, экономикалык, дипломатиялык ишмердүүлүктөрү эл арасында аброюн төмөндөткөн.

Италиядагы саясий күчтөрдүн жайгашуусу төмөндөгүдөй болгон: солчулдар – социалисттик партия; оңчулдар – элдик партия, ага дыйкандар, либералдар кирген; акыркысы – националисттик партия, ал шовинисттик лозунгтар менен чыккан. Националисттердин ураандары коммунисттик менен тең тайлашкан; бул партияга кошулгандар көпчүлүгү согуштан кийинки оор абалдагы дыйкандар, жумушчулар, интеллигенция болгон. Алардын көңүлдөрүнө Италиянын өзүнүн жери болгон Далмацияны, Албанияны жана Түндүк Африканы кайтарып берүү лозунгу жаккан. Радикалдуу бөлүгү болсо – Франциядан Ниццаны, Савойя менен Корсиканы кайтарууну демилгелешкен. Эң чоң көңүл Адриатикалык порт Фиуме кызыктырган.

1919-ж. жаңы саясий күч пайда болот – ал парламенттик башкарууну четке чыгарып, күчкө, согуштук тартипке жана демографияга таянган. Бул атактуу Фаши ди комбаттименто – согуштук топтор болгон. Алар харизматикалык лидер – Бенито Муссолини, "дуче" – "улуу" жетекчилиги астында пайда болгон. Бул топтор жергиликтүү уюм катары катталып, жергиликтүү калк менен тыгыз мамиледе болгондугун көрсөтүүгө аракеттенишкен.

Муссолини социалисттик лидерлердин бири, ал «Аванти» саясий гезиттин басмадан чыгарган. Ал 1914-ж. аягында социалисттер менен мамилесинин үзгөн. «Фаши ди комбаттименто» тобунун көпчүлүк мүчөлөрү кечээги согуштун катышуучулары болгон (100 миң офицер аскерден демобилизация болгон), бирок алар жарандык турмушка көнө албай кыйналышкан учурда жүрүшкөн. Мындан башка, топко согушка барбаган жаштар, социалисттик партиядан баш тарткандар, ультра улутчулдар, Советтик Россияда болгон окуяларды колдобогондор, фермерлер, ишкерлер, аристократтар да аз эмес эле.

Фашисттер эч кандай партиялык платформаны негизге алышкан эмес. Бул жөнүндө Муссолини мынтип айткан: «Фашисттер – бул италиялык саясаттын цыгандары; алар эч кандай максатка байланган эмес. Бизде туруктуу принциптер жок, бизде өзү эч нерсе жок, анткени биз – дин эмесбиз, бар болгону – кыймылбыз. Биз партия эмесбиз, биз – улутубуздун сак денеси». Муссолини өзүнүн жакын адамдарынын таасири менен тартипсиздик тынчый электе, бийликти колго алууну чечкен. 1921-ж. ноябрь айында Муссолини өзү жетектеген кыймылдын жаңы, деталдаштырылган радикалдуу программасы бар фашисттик партиясын түзөт.

Италиядагы саясий абал чечкиндүү аракеттерге жол ачкан. Социалисттик партия бөлүнүп калган, андан чыккан экстремисттер 1921-ж. январь айында Коммунисттик партиясын түзүшөт. 1921-ж. апрель айында Джолитти премьер-министри депутаттарды тараткан. Фашисттер Джолитти менен шайлоо блогуна киргендиктен, 35 орунга ээ болушкан. Коммунисттер, социалисттер менен фашисттердин ортосунда бир топ конфликттер байкалат.

Муссолини өзүнө ушунчалык ишенет, ал керек болсо өзүнүн өкмөтүнүн алгачкы кадамдарын да

алдын ала билет. «Ал 4–11-ноябрга чейин төңкөрүштү ишке ашырууну пландаштырууда» - деп аскер коопсуздугу кызматынын башчысы айтат. Бирок офицер адашкан, төңкөрүш 28-октябрда эле өткөн.

Зомбулук, өкмөттүн алсыздыгы, парламенттин жумушунда иретсиздик өлкөдөгү ыңгайсыз абалды күчөткөн. Муссолининин аскерлеринин кийимдери кара түстө болгондуктан, алар өздөрүн «кара көйнөкчөндөр» деп аташкан. Король Виктор Эммануил III Муссолинини премьер-министрликке дайындаган. Ошентип Муссолини өлкө башчынын дайындоосу менен бийликке келген. Бирок реалдуу караганда, бийлик Муссолиниге мыйзамдарга каршы өткөрүлгөн, король аргасыз болуп аны кызматка дайындаган. Иш жүзүндө «жаңы типтеги партия» тарабынан бийлик алынган. Король бул партиянын келиши менен өлкөдө саясий, экономикалык жана социалдык туруктуулук орнотулат деген⁴.

Муссолининин алгачкы өкмөтү көп партиялардын курамынан түзүлгөн. Өкмөттө 4 гана министр фашисттерден болгон. Башкача айтканда, Муссолини жаңыча башкара албаган мамлекеттик системанын алкагындагы өкмөттү жетектеген.

Ошондуктан системаны алмаштырууга тез арада кадам жасалат. Бирок бул жараян узакка созулат.

1922-ж. декабрда Чоң фашисттик кеңеш түзүлөт, анын төрагасы Муссолини болгон. Бул кеңеш өкмөттүн ишмердүүлүгүн көзөмөлгө алган, парламентке чейин мыйзам долбоорлорун караган. Ошентип, бийлик бутактарынын бөлүнүшү принциби унутулат, партия жетекчилиги менен мамлекеттик аппарат бир болуусу байкалат. Королдун жарлыгы менен, Улуттук коопсуздугунун Ыктыярдуу милициясы полиция менен бирдей укуктуу экендиги айтылат. Ошентип, Муссолини легалдуу жеке гвардияга ээ болгон. Бирок бул мезгилде эл арасында жаңы партиянын таасири чоң эмес эле.

Ошентип, Б. Муссолини жүргүзгөн фашисттик саясатынын келип чыгыш ошол кездеги Италиянын саясий, экономикалык шарттарына байланыштуу. Муссолини элдин кыйын учурун, өкмөттүн алсыздыгын пайдаланып бийликке улутчулдук партияны алып келген. Саясий-укуктук тарых көрсөткөндөй, бул режим Гитлердин режимине үндөш болуп, адамзаттын өнүгүшүнө эбегейсиз чоң кесепеттерин тийгизген⁵.

Рецензент: доктор философских наук Утүров К.

⁴ Графский В.Г. Всеобщая история права и государства: Учебник для вузов. – М.: Норма, 2003. – Раздел 4.

⁵ Решетников Ф.М. Правовые основы стран мира. – М., 1993. С. 593-613;